

'מרכז היהודים' (ברומניה)

(Centrala Evreilor). מוסד יהודי ברומניה, לפי דוגמת היודנרט, שהקימה ממשלת יון אנטונסקו בפברואר 1942 בלחצה של צירות גרמניה בבוקרשט. המרכז בא במקום הגוף הוותיק 'איגוד הקהילות היהודיות' (Federatia Uniunilor de Evreesti din Romania) שפוזר בדצמבר 1941. תפקידו של המרכז היה להוציא לפועל את ההוראות וההחלטות של הממשלה ושל הזרועות השונות בענייני היהודים, ולייצג את היהודים בכול המגעים עם השלטונות. על המרכז נאסר פורמלית לבוא במגע עם הזרועות השונות של הממשל, פרט למשרד 'הממונה על פתרון בעיית היהודים' בראשותו של רדו לקה, שקיבל את הנחיותיו מגוסטב ריכטר, היועץ לעניינים יהודיים בצירות גרמניה.

בראש המרכז עמדו אנשים שעד אז לא היו ידועים כפעילים בציבור היהודי. היושב-ראש הראשון היה יהודי מומר, העיתונאי שטפן שטרייטמן, אבל הסמכות הממשית היתה בידיו של ננדור גינגולד, אף הוא מומר, רופא ובעל קשרים על בסיס מקצועי עם כמה מאנשי הצירות הגרמנית בבוקרשט, והם שהמליצו למנותו. בין ראשי המחלקות היה אדולף וילמן, שנחשב לסוכן הגרמנים, אך היו גם נציגים לגיטימיים של הציבור היהודי. חלקם נותרו בתפקידיהם הקודמים ב'איגוד הקהילות', או צורפו כאנשי התנועה הציונית, שביקשה לפקוח עין על הנעשה ולחלוש על מערכת החינוך, ולימים צורפו למרכז גם שליחים של המפלגה הקומוניסטית שבמחתרת. על המרכז הוטלו שני תפקידים שונים וסותרים לכאורה: מצד אחד היה עליו לקחת חלק בהכנות לגירוש מתוכנן של היהודים למחנות ההשמדה בפולין, כפי שתבעו הנאצים ובראשם ריכטר ממשלת רומניה, ומצד שני היה על המרכז לספק את הדרישות של השלטון הרומני, שהתכוון לסחוט באמצעותו מן היהודים כספים ורכוש וכן עובדים לפלוגות לעבודת כפייה. כול עוד הסכימה ממשלת רומניה לתוכנית הגירוש סיפק המרכז את תביעות הנאצים: הכין מיפקד של היהודים לפי עקרונות גזעיים ורשימה של כתובותיהם. בדומה למנהיגים היהודים לפניו, גילה במהרה גינגולד, האיש החזק של המרכז, כי בשוחד אפשר לרכך את ליבו של השלטון המושחת. השוחד ניתן בצורת תרומות לאשתו של אנטונסקו, שעמדה בראש 'מועצת החסות' (Consiliul de Patrona) – מערכת של מוסדות סעד רומניים למען החיילים ומשפחות החללים הרומנים. הכספים שתרם המרכז בהנהגתו של גינגולד ל'מועצת החסות' היו רבים יותר מן העזרה שהגיש המרכז ליהודים המגויסים בפלוגות עבודה ולמגורשים בטרנסניסטריה.

בקיץ 1942, עם גבור הצעדים לקראת גירוש יהודי רומניה לפולין, לא השתתף המרכז במאבק שניהלה ה'מועצה היהודית' המחתרתית מיסודו של וילהלם פילדרמן, למניעת הגירוש. השלטונות הרומניים לא ראו עוד בגינגולד ובעוזריו את נציגי היהודים, וכבר ביוני

1942 שבו שר הפנים ואחריו גם שרים אחרים להזמין את פילדרמן להתייעצויות בכול הנוגע לגורל היהודים.

לאחר סיכול איום ההשמדה בידי הגרמנים חל בהדרגה שינוי בהתנהגותו של גינגולד ובכונותו לעזור לתנועה הציונית וליהודים בכלל. יש להדגיש כי מעולם לא ראה גינגולד את עצמו כנציג היהודים, אלא כפועל מטעם השלטון הרומני כלפי היהודים.

כאמור, עם השינוי שחל במדיניות הרומנים ביחס ליהודים, חזר המרכז בשנים 1943-1944 ותפס יותר ויותר את תפקידיו המסורתיים של 'איגוד הקהילות היהודיות': ארגון עבודת סעד, וסיפוק הצרכים הרוחניים והגשמיים של היהודים במסגרת החדשה ובמצב הבלתי נסבל שיצרו השלטונות הרומניים. החוק חייב את המנהיגים והמוסדות המסורתיים להיעזר בשירותי המרכז. בלעדי המרכז לא היה אפשר לשלוח עזרה למגורשי טרנסניסטריה, בלעדי לא היה אפשר לעזור לכ-40,000 עובדי הכפייה ולמשפחותיהם. משהתברר יותר ויותר שהנאצים ינוצחו, גדלו הסכומים, מתוך ההיטלים, המיסים והאגרות שהוטלו על היהודים, שהופנו לצורכי סעד של היהודים. גם בתוך המרכז גדל מספר העסקנים שהיו מוכנים להירתם למען המגורשים ולהפנות משאבים למענם. גינגולד הבין את המצב ובדרך-כלל לא מנע פעולות כאלו. ואולם, גינגולד גרם לכך שפילדרמן גורש לטרנסניסטריה, בהעבירו לרדו לקה ולאנטונסקו תזכיר שפילדרמן שלח אליו אישית ובו מחאה על היטל מיוחד בסך ארבעה מיליארדי ליי (כ-35 מיליוני דולר) שהטיל אנטונסקו על היהודים במאי 1943; על ההיטל עצמו לא מחה גינגולד.

בהנהגתו של גינגולד שמר המרכז על כוחו והשפעתו בקרב חלק מן היהודים, בייחוד אותם שנזקקו לפנקס הנכסף של הפטור מעבודת כפייה. זו היתה דרך לסחיטת תשלום מיוחד מבעלי אמצעים ומבעלי מקצועות חופשיים, ותמורתו ניתן להם להמשיך ולהתפרנס. בעזרת מנגנון המרכז הפך רדו לקה את הזכות להענקת הפטור למכשיר לסחיטת כספים גם לעצמו ולאישים ופקידים רומניים רבים שרצה בטובתם. לקה 'תרם' ביד רחבה מכספי המרכז למוסדות וליחידים. מיהי אנטונסקו, נהג להורות ללקה למסור סכומים נכבדים למטרות שונות. גם אנשי הצירות הגרמנית בבוקרשט קיבלו באמצעות לקה שוחד ממקור זה. גינגולד לא נטל שוחד מעולם, אך כול שנות כהונתו היה משוכנע שאפשר להוציא עוד מהיהודים העשירים, ושעליהם לתרום יותר, ברצון או באונס, לקופת המרכז לפעולות הסעד שלו ולתשלומים שהעביר לאוצר המדינה ולכיסיהם של פקידי הממשלה. לקראת סוף דרכו במרכז דאגו גינגולד ועוזריו הקרובים, כשאר המימסד הרומני של אנטונסקו, לאסוף 'תעודות הכשר' על התנהגות טובה, ניהול פעולות להחזרת היתומים והמגורשים. מנהיגי המרכז היו מודעים לחוסר האהדה שהיהודים רוחשים להם מחמת המיסים הכבדים שהטילו ושיתוף-הפעולה שלהם עם השלטון.

בדצמבר 1944, לאחר השחרור, פוזר המרכז ובמקומו הוקם מחדש 'איגוד הקהילות היהודיות'. ראשי המרכז הובאו לדין ונידונו לתקופת מאסר ארוכות. גינגולד שחרר לאחר עשר שנות מאסר, זכה ברהביליטציה, חזר להיות רופא בבית-חולים ידוע בבוקרשט, וב-1988 מת.